

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Simon Kjellstrand

Vållande till annans självmord

Kan en kränkande behandling utgöra vållande till annans död?

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Uppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Elisabeth Ståhl

Termin: HT 2015

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Introduktion	5
1.2 Syfte och frågeställningar	5
1.3 Avgränsningar	6
1.4 Perspektiv och metod	6
1.5 Forskningsläge	7
1.6 Material	7
1.7 Disposition	8
2 LEGALITETSPRINCIPENS ANALOGIFÖRBUD	9
3 SJÄLVMORD	11
3.1 Självmordsreglering i svensk straffrätt	11
3.2 Rättspraxis	12
3.2.1 Hovrätten för Nedre Norrland, mål nr B 399-14 ("Krokomfallet")	13
4 VÅLLANDE TILL ANNANS DÖD	16
4.1 Orsakande	16
4.1.1 Gärningsculpabedömning - effektrelevant oaktsam <i>gärning</i> ?	17
4.2 Oaktsamhet	21
4.2.1 Personlig culpa – Medvetet respektive omedvetet oaktsam <i>gärningsperson</i> ?	21
4.2.2 Täckningsprincipen – Kravet på täckande personlig culpa	23
5 ANALYS OCH SLUTSATSER	25
5.1 Brottslig påverkan av annan till självmord	25
5.2 Vållande till annans död genom kränkande behandling	25

5.3 Slutsats

29

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

30

Summary

The purpose of this essay is to investigate the crime of involuntary manslaughter in Swedish law and the boundaries for a lawful interpretation of the provision. Specifically, it focuses on whether the provision may take aim at someone whose degrading treatment causes someone else's suicide.

Since responsibility for complicity requires complicity to an illegal act, complicity to suicide is not a crime, as suicide is allowed by law. Instead, it is only when the deceased, who in fact inflicted the lethal damage, in legal terms cannot be considered to have committed suicide, that a crime can be actualized. Such conclusion, however, requires that the deceased is deemed to have lacked free will, sufficient maturity or sufficient understanding of the relevant circumstances in relation to the suicide decision. Hereby, the deceased should basically have constituted a steerable tool in the hands of someone else. With great certainty, it would be very rare, and only in very peculiar situations that a person can be considered to be placed in such a position, after being subjected to degrading treatment.

For involuntary manslaughter to be actualized, the abusive person's action must further on fall under section 7 of chapter 3 of the Swedish Penal Code. Thus, the person must be considered to have caused the deceased's death by negligence, which in turn presupposes that the requirement of "gärningsculpa"¹ and culpability is fulfilled. An assessment of gärningsculpa should only in unique circumstances recognize degrading treatment as an unacceptable risk taking regarding suicide, and more seldom as a relevant cause of suicide. If so, it should reasonably require that the perpetrator is considered to have had reason to believe that the treatment would cause the degraded person's suicide. Since the assessment of culpability is very dependent on the evidence in every particular case, such ex-ante evaluation can hardly be done in theory. Conclusively, the analogy prohibition in the principle of legality would often be violated, if degrading treatment was to be considered as involuntary manslaughter.

¹ The "gärningsculpa theory" is created by Professor Emeritus Nils Jareborg, to distinguish criminally relevant causes from irrelevant ones.

Sammanfattning

Denna uppsats syftar till att utreda brottet vållande till annans död och var gränsen går för en rättssäker tolkning av dess straffbuds ordalydelse. Specifikt fokuseras på frågan om straffbudet kan ta sikte på den som medelst kränkande behandling av någon annan orsakar att vederbörande begår självmord.

Då medverkansansvar förutsätter medverkan till en otillåten gärning, utgör inte medverkan till självmord ett brott, eftersom självmord är tillåtet enligt gällande rätt. I stället är det endast när den avlidne, som rent faktiskt har tillfogat den dödande skadan, i juridisk mening inte kan anses ha tagit sitt eget liv som ett brott kan aktualiseras. En sådan slutsats förutsätter emellertid att den avlidne bedöms ha saknat fri vilja, tillräcklig mognad eller tillräcklig insikt om relevanta omständigheter i förhållande till självmordsbeslutet. Härmed ska den avlidne dessutom i princip ha utgjort ett styrbart redskap i någon annans händer. Med stor säkerhet vore det väldigt sällan, och enbart i ytterst särpräglade situationer, som en person kan anses försättas i en sådan sits till följd av att ha utsatts för kränkande behandling.

För att vållande till annans död ska aktualiseras krävs dessutom att den kränkande personens agerande faller in under gärningsbeskrivningen i 3 kap. 7 § BrB. Sålunda krävs att vederbörande kan anses ha orsakat den avlidnes död av oaktsamhet, vilket i sin tur förutsätter att kravet på gärningsculpa och gärningstäckande personlig culpa uppfylls. En gärningsculpa-bedömning torde endast i väldigt sällsynta fall betrakta en kränkning som ett otillåtet risktagande avseende självmord, och än mer sällan som ett relevant orsakande av självmordet. I sådant fall bör rimligtvis krävas att gärningspersonen haft anledning att förmoda att kränkningen skulle föranleda den utsattes självmord. Eftersom bedömningen av gärningstäckande personlig culpa är så pass beroende av bevisningen i varje enskilt fall, låter sig dock en teoretisk förhandsbedömning svårligen göras. Sammanfattningsvis konstateras att det ofta skulle bryta mot legalitetsprincipens analogiförbud att betrakta kränkande behandling som ett vållande till annans död.

Förord

Härmed vill jag ta tillfället i akt att tacka Advokaterna Hurtig and Partners i Göteborg innerligt, för att Ni lät mig kombinera mitt skrivande med en mycket givande och inspirerande praktikperiod hos Er. Även min farmor Gunborg förtjänar ett stort tack, för att Din lägenhet och varma energi ständigt stått till förfogande under samma period. Likaså förtjänar Elisabeth Ståhl ett tack för att Du med goda råd handledde mig igenom skrivandet. Till sist vill jag rikta ett varmt tack till min flickvän Tina, för Ditt ihärdiga korrekturläsande och uppmuntrande beteende under processens gång.

Lund, en januaridag 2016

Simon Kjellstrand

Förkortningar

BrB	Brottsbalk (1962:700)
BrP	Lag (1964:163) om införande av brottsbalken
EKMR	Europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
IFO	Individ- och Familjeomsorg
KnivL	Lag (1988:254) om förbud beträffande knivar och andra farliga föremål
NASP	Nationellt centrum för Suicidforskning och prevention av psykisk ohälsa
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv, avdelning I
Prop.	Proposition
RF	Regeringsform (1974:152)
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Introduktion

De allra flesta torde i dag vara överens om att självmord utgör ett allvarligt folkhälsoproblem i Sverige. Enligt statistik från Nationellt centrum för Suidforskning och prevention av psykisk ohälsa (NASP) tog totalt 1 531 personer livet av sig i Sverige under år 2014.² Anledningarna till denna minst sagt dystra statistik är säkerligen många, men klart är att det inte sällan finns yttre faktorer med i bilden, vilka har påverkat en person i suicidal riktning innan självmordet blivit ett faktum. Exempelvis har det rapporterats om att ungefär 45 barn och unga tar livet av sig i Sverige varje år efter att ha blivit utsatta för mobbning.³ I samband med att media rapporterat om fall där någon begått självmord efter att ha utsatts för hänsynslös behandling av sin omgivning, har även röster hörts om att den avlidnes plågoandar borde kunna anses ha vållat den avlidnes död.⁴ Frågan är emellertid om dessa röster enbart är ett uttryck för vettlös affekt, eller om de har en solid juridisk grund att vila på.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att utreda var yttersta gränsen går för en rätts-säker tolkning av brottet *vållande till annans död*. Härmed undersöker uppsatsen i synnerhet frågan om straffbudet rimligtvis kan ta sikte på den som medelst kränkning⁵ påverkar någon annan till att begå självmord. Detta med

² *Självmord i Sverige*, NASP, hämtad den 29 november 2015 från: <http://ki.se/nasp/sjalvmord-i-sverige-0>.

³ *Mobbning räknas leda till 45 självmord om året*, SVT Nyheter, hämtad den 29 november 2015 från: <http://www.svt.se/nyheter/inrikes/mobbning-raknas-leda-till-45-sjalvmord-om-aret>.

⁴ Se exempelvis *Linns mamma: domen är ett stort hån*, Aftonbladet, <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article17780704.ab> och Katarina Wennstam: *Flickans död får inte upprepas*, Svenska Dagbladet, <http://www.svd.se/flickans-dod-far-inte-upprepas>, båda hämtade den 15 december 2015 från angivna webbadresser.

⁵ Med "kränkning" avses här substantivformen av "(att) kränka", vilket av Nationalencyklopedin definieras som att behandla någon nedsättande genom att angripa den personliga hedern i ord eller genom handling. Synonymer anges vara "förödmjuka", "skymfa", "såra" och "vanhedra". Hämtat den 11 december 2015 från: <http://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/kränka>.

beaktande av hur legalitetsprincipens analogiförbud begränsar tolkningsmöjligheterna av straffbud till dess ordalydelse. Med utgångspunkt i ovanstående ska således följande frågeställningar besvaras:

- I. Kan det över huvud taget utgöra brott att påverka någon annan till att begå självmord?
- II. Förutsatt att frågeställning (I) besvaras jakande, kan den som genom kränkande behandling av någon annan påverkat denne till att begå självmord, anses ha vållat dennes död i enlighet med ordalydelsen i 3 kap. 7 § brottsbalken (BrB)?

1.3 Avgränsningar

Endast oaktsamt orsakande av annans död utreds i denna framställning, varför den är fokuserad på brottet vållande till annans död. Därmed behandlas inte uppsåtligt berövande av annans död, såsom mord och dråp. Eventuellt vore en analys av möjlig nykriminalisering på området intressant, men då enbart tolkningen av gällande lagstiftning är föremål för framställningen har även sådana spörsmål lämnats därhän. Uppsatsen är dessutom helt och hållet avgränsad till materiell rätt, varför processuella spörsmål, inbegripet bevisfrågor, inte utforskas. Till sist kan poängteras att jag enbart undersökt svensk rätt, varför några komparativa inslag inte inkluderats.

1.4 Perspektiv och metod

Denna framställning granskar, utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv, djupgående hur extensiv tolkningen av 3 kap. 7 § BrB kan göras med beaktande av legalitetsprincipens analogiförbud. Härmed tillämpas en rättsdogmatisk metod, där allmänna svenska rättskällor såsom lagstiftning, förarbeten, rättspraxis och doktrin undersöks.⁶ Dessa källor redogörs för och tolkas i relevanta delar, varpå de analyseras i framställningens slutskede.

⁶ Kleineman, Jan: ”Rättsdogmatisk metod”. I: *Juridisk metodlära* (red. Korling, Fredric och Zamboni, Mauro), Lund 2013, s. 21.

1.5 Forskningsläge

Brottet vållande till annans död, liksom frågan om medverkan till annans självmord och analogiförbudet i legalitetsprincipen, har behandlats relativt utförligt i den svenska straffrättsliga doktrinen.⁷ Den mer specifika frågan om huruvida en kränkande behandling kan utgöra vållande till annans död enligt 3 kap. 7 § BrB, har emellertid inte undersökts i någon större utsträckning. I det avseendet är denna framställning, åtminstone mig veterligen, den första juridiska uppsatsen av sitt slag i Sverige.

1.6 Material

Det material som använts för denna framställning består av såväl källor som litteratur. Vad gäller källorna utgörs dessa av skriftliga rättskällor i form av såväl lagförarbeten som rättspraxis. Dock är mängden rättspraxis som i någon mån berör den specifika fråga som framställningen syftar till att besvara begränsad till ett enda rättsfall. Detta mål fick emellertid sitt slutliga avgörande i hovrätten, varför det saknar prejudicerande verkan. Rättsfallet behandlas likväl för att belysa hur frågan hittills bedömts i rättstillämpningen.

Litteraturen som använts är delvis dominerad av verket *Kriminalrättens grunder*, vilket framför allt är tydligt i det avsnitt som rör den av Jareborg utvecklade gärningsculpamodellen. Anledningen till denna begränsade variation av doktrin är simpel. Ovan nämnda verk utgör, som Asp och Ulväng själva skriver, ”en fortsättning på – eller omarbetning av” Jareborgs tidigare texter.⁸ Vidare hänvisar såväl andra forskare som Högsta domstolen till doktrinen ifråga när det aktuella området berörs.⁹ Vid analys av gärningsculpabegreppet ter det sig således naturligt att använda sig av den doktrin som bygger på ursprungsmakarens egna texter, inte minst med tanke på det auktoritära erkännande doktrinen mottagit.

⁷ Se exempelvis Jareborg, Nils m.fl., *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, Uppsala 2015, s. 25ff; Dahlström, Mats, Strand Westerlund, Anette och Westerlund, Gösta, *Brott och påföljder: en lärobok i straffrätt om Brottsbalken*, Stockholm 2014, s. 90; Asp, Petter, Ulväng, Magnus och Jareborg, Nils, *Kriminalrättens grunder*, Uppsala 2013, s. 45ff.

⁸ Asp, Ulväng och Jareborg, a.a. s. 5.

⁹ Se exempelvis Leijonhufvud, Madeleine, Wennberg, Suzanne och Ågren, Jack, *Straffansvar*, Stockholm 2015, s. 63ff och NJA 2011 s. 725.

1.7 Disposition

I framställningens andra avsnitt redogörs för legalitetsprincipens analogiförbud och dess betydelse för rättssäkerheten. I det tredje avsnittet redovisas hur frågan om brottsligt orsakande av annans självmord regleras inom svensk straffrätt, inbegripet rättstillämpningens förhållningssätt till självmordsorsakande genom kränkning. Det fjärde avsnittet behandlar ingående rekvisiten i brottet vållande till annans död, för att på så vis utreda dess straffrättsliga ansvarsomfattning. I det femte och sista avsnittet sammanfattas och analyseras slutligen resultatet av undersökningen i ett försök att besvara framställningens frågeställningar. I samma avsnitt görs till sist även en ansats till att dra vissa slutsatser av undersökningen.

2 Legalitetsprincipens analogiförbud

Analogiförbudet kan sägas utgöra en underprincip till legalitetsprincipen, vilken utgör en vital princip inom straffrätten.¹⁰ Sistnämnda princip kan kortfattat sägas innebära att inga straff får utdömas utan direkt stöd i skriven lag, men är i Sverige ej uttryckligen föreskriven i någon enskild bestämmelse. Emellertid får legalitetsprincipen och dess underprinciper stöd av 1 kap. 1 § BrB, vilken definierar brott som en gärning för vilken i BrB eller i annan lag eller författning är stadgat straff. Därutöver kommer principen delvis till uttryck i 2 kap. 10 § regeringsformen (RF), 5 § lag om införande av brottsbalken (BrP) samt artikel 7 i den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (EKMR), där framför allt förbud mot retroaktiv, men även bland annat analogisk, rättstillämpning föreskrivs.¹¹

Enligt analogiförbudet får straffbud inte tillämpas utöver gränserna för dess ordalydelse, medelst analogisk tillämpning, till nackdel för den tilltalade. Straffbudets ordalydelse utgör därmed den avgörande gränsen avseende huruvida en lagenlig tolkning av ett straffbuds tillämpningsområde föreligger eller ej.¹² Därmed begränsas statens maktutövning till vad den tillerkänts av demokratiskt framtagna föreskrifter, vilket bidrar till en hög grad av förutsebarhet och formell rättssäkerhet för medborgarna.¹³ Exempelvis riskerar inte den som på allmän plats innehar en vanlig smörkniv i trämaterial att dömas för brott enligt 1 § lag (1988:254) om förbud beträffande knivar och andra farliga föremål (KnivL). Detta eftersom bestämmelsens ordalydelse är tydligt avgränsad till ”[k]nivar, andra stick- och skärvapen och andra föremål som är ägnade att användas som vapen vid brott mot liv eller hälsa [min kursivering]”.

¹⁰ Lernestedt, Claes, *Kriminalisering: problem och principer*, Uppsala 2003, s. 105.

¹¹ SOU 1988:7, s. 44, 49.

¹² Leijonhufvud, Wennberg och Ågren, a.a. s. 29ff.

¹³ Asp, Ulväng och Jareborg, a.a. s. 46; Peczenik, Alexander, *Juridikens teori och metod: En introduktion till allmän rättslära*, Stockholm 1995, s. 11.

Att det råder ett förbud mot analogisk tolkning av straffbud ska inte uppfattas som att lagtexten inte ska tolkas. Tvärtom förutsätter en fullgod förståelse av all lagtext att läsaren tolkar dess lydelse. Skillnaden ligger här i att tolkning av ett straffbud, vilket alltså är fullt legitimt, fordrar att gärningen i fråga kan inordnas under gärningsbeskrivningen i lagtexten. Analogisk tolkning däremot, vilket förbjuds, föreligger när den aktuella gärningen ligger utanför lagtextens ordalydelse, men likväl betraktas som brottslig.¹⁴

¹⁴ SOU 1988:7, s. 46.

3 Självmord

När någon begår självmord efter att ha utsatts för kränkande behandling av sin omgivning, är det inte sällan som anhöriga, allmänheten och inte minst media klandrar någon annan än den avlidne för den tragiska bortgången.¹⁵ Sådant klander kan möjligtvis betraktas som moraliskt berättigat, men rent juridiskt är det tämligen besvärligt att ställa plågoandarna till svars för den utsattes självmord.

3.1 Självmordsreglering i svensk straffrätt

Att ta sitt *eget* liv är inte straffbelagt någonstans i BrB. I stället är det uteslutande ageranden som fråntar någon *annan* dennes liv som kriminaliserats. Följaktligen utgör inte heller medverkan till självmord ett brott, eftersom medverkansansvar förutsätter att medverkan sker till straffbelagd gärning.¹⁶ Emellertid är det inte alltid lagenligt att påverka någon annan till att begå självmord. Att genom pistolhot tvinga någon annan att hänga sig, i syfte att denne ska avlida, skulle exempelvis kunna utgöra ett brottsligt orsakande av den avlidnes självmord. Detta eftersom den sedermera avlidne personen, även om den förvisso uppsåtligen har dödat sig själv, knappast kan anses ha gjort detta helt frivilligt. En liknande bedömning kan bli fallet när den som påverkats till att ta sitt liv ej kan anses ha varit tillräckligt mogen att fatta ett beslut om självmord, eller har saknat tillräcklig insikt om i sammanhanget relevanta omständigheter. Asp m.fl. nämner som exempel att någon tar sitt liv för att slippa plågas, efter att felaktigt ha upplysts av läkare att dennes egentligen harmlösa magsmärtor utgör en dödlig cancer. I situationer likt ovanstående fall blir alltså den som rent formellt har anstiftat den avlidne i stället att betrakta som gärningsperson, varför det inte rör sig om någon medverkan till självmord.¹⁷

¹⁵ Se exempelvis *Linn, 13, pressades att ta sitt liv*, Aftonbladet, hämtad den 12 december 2015 från: <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article17488473.ab>.

¹⁶ Leijonhufvud, Wennberg och Ågren, *Straffansvar*, a.a. s. 79; Strahl, Ivar, *Allmän straffrätt i vad angår brotten*, Lund 1976, s. 373; SOU 1944:69, s. 96.

¹⁷ Asp, Ulväng och Jareborg, a.a. s. 454.

Vidare kan, vid bedömningen av om någon ska betraktas som gärningsperson, de bakomliggande tankarna för konstruerandet av s.k. ”medelbart gärningsmannaskap” ibland komma till användning.¹⁸ Den som anstiftat någon annan till en otillåten gärning kan nämligen, såsom ”medelbar gärningsman”, ibland dömas som gärningsperson. Detta förutsatt att ”den anstiftade närmast har varit ett viljelöst eller omdömeslöst redskap i anstiftarens händer”.¹⁹ Enligt Asp m.fl. skulle så exempelvis kunna vara fallet när den anstiftade ”var ett oförstående barn, en psykiskt avvikande person eller eljest ovetande om gärningens karaktär”, eller ”befann sig i beroendeställning eller förmåddes till gärningen genom hot eller våld.”²⁰ Även om medelbart gärningsmannaskap inte skulle kunna tillskrivas den som förmår någon annan till självmord, eftersom gällande rätt i sådant fall förutsätter att den ”anstiftade” utfört en otillåten gärning, skulle alltså systematiken bakom medelbart gärningsmannaskap likväl kunna motivera den ”anstiftandes” roll som gärningsperson (i strikt mening).

Om en person som förmåtts till självmord kan anses ha befunnit sig i en situation likt ovanstående, måste vidare undersökas huruvida den ”anstiftande” personen, i egenskap av gärningsperson, har agerat på ett sätt som faller under gärningsbeskrivningen i något av straffbuden i 3 kap. BrB (”Om brott mot liv och hälsa”). I sådant fall kan sistnämndas agerande utgöra en brottslig påverkan av annan till att begå självmord.²¹

3.2 Rättspraxis

Två självmord har blivit extra uppmärksammade i svenska medier avseende den juridiska frågan om det borde betraktas som vållande till annans död när någon tagit sitt liv till följd av kränkande behandling. Det ena är det s.k. ”Kumlafallet”²², där såväl åklagare som domstolar var eniga om att gärningspersonens grova sexuella övergrepp mot barn respektive grova utnyttjande av barn för sexuell posering, bidragit till att en av målsägandena tagit

¹⁸ Asp, Ulväng och Jareborg, a.a. s. 435.

¹⁹ SOU 1996:185, Del I, s. 179.

²⁰ Asp, Ulväng och Jareborg, a.a. s. 434f.

²¹ Asp, Ulväng och Jareborg, a.a. s. 454f.

²² Göta Hovrätt, mål nr B 1271-13.

sitt liv. Gärningspersonen hade nämligen, i syfte att förmå målsäganden att fortsätta utföra sexuella handlingar på sig själv inför honom, hotat med att annars sprida sexuellt kränkande bildmaterial på henne. Detta trots att målsäganden, som enligt hovrätten försatts ”i en situation som hon hade svårt att ta sig ur”, vädjat om att bildmaterialet skulle förstöras och flera gånger hotat med att ta sitt liv. Emellertid avstod åklagaren, av sekretessbelagda skäl, från att göra gällande straffansvar för vållande till annans död, vilket denne dock tvingades förtydliga i tingsrätten eftersom delar av gärningsbeskrivningen (vilka domstolarna fann styrkta) antydde motsatsen. Av straffprocessuella skäl företogs följaktligen ingen domstolsprövning 3 kap. 7 § BrB.

Det andra fallet är det s.k. ”Krokomfallet”²³, där frågan om vållande till annans död de facto kom att erhålla domstolsprövning, varför rättsfallet redogörs utförligare i nedanstående avsnitt.

3.2.1 Hovrätten för Nedre Norrland, mål nr B 399-14 (”Krokomfallet”)

”Krokomfallet”, vilket förvisso gällde arbetsmiljöbrott genom vållande till annans död, är hitintills det enda fallet i Sverige där ansvar för vållande till annans död prövats när någon tagit sitt liv efter att ha utsatts för kränkande behandling. I fallet åtalades en socialchef i Krokoms kommun och en chef på kommunens Individ- och Familjeomsorg (IFO) för arbetsmiljöbrott genom vållande till annans död. Cheferna påstods ha vållat en av kommunens socialsekreterares död, när denne begått självmord efter långvarig ohälsa till följd av grava brister i arbetsmiljön. Bristerna bestod i att socialsekreteraren utsatts för mobbning och kränkande särbehandling av en gruppledare på dennes avdelning, vilket var något som cheferna blivit uppmärksammade om. Cheferna hade dessutom uppmärksammats om sekreterarens allvarliga suicidtillstånd, vilket även visat sig genom vederbörandes stegvis sönderfallande fysiska tillstånd. En ”mobbningsutredning” utfördes av en av de sedermera åtalade cheferna, vilken dock bedömde att någon kränkande särbehandling inte existerat. Därutöver var cheferna i olika grad delaktiga när

²³ Hovrätten för Nedre Norrland, mål nr B 399-14.

sekreteraren bland annat anklagades för diverse brister i sitt arbete, nekades omplacering samt meddelades att arbetsgivaren övervägde att avskeda honom.

Tingsrätten ansåg bland annat att cheferna varit klart medvetna om att det fanns en överhängande självmordsrisk hos sekreteraren, och att de brustit i flera av sina arbetsrättsliga förpliktelser. Vidare uttalade domstolen att cheferna, trots denna vetskap, kombinerat med saknade grunder för avsked, uppenbarligen hade gjort sig skyldiga till ett medvetet risktagande av allvarligt slag enligt 3 kap. 7 § 2 st. BrB när de företog avskedsproceduren gentemot sekreteraren. Dessutom menade domstolen att det framstod som i hög grad sannolikt att sekreterarens död hade uteblivit om cheferna hade agerat som de borde ha gjort, varför erforderligt orsakssamband mellan chefernas agerande och sekreterarens självmord ansågs föreligga. Domstolen fortsatte med att konstatera att det måste varit alldeles uppenbart för cheferna att en beaktansvärd risk för att sekreteraren skulle ta sitt liv förelåg. Trots denna kännedom hade cheferna både underlåtit att ta initiativ till att förhindra sjukdom och dödsfall samt drivit avskedsfrågan gentemot sekreteraren. Sålunda var tingsrättens slutsats i ansvarsfrågan att cheferna, genom oaktsamhet vad gäller initiativunderlåtelser och genom grov vårdslöshet vad gäller avskedsproceduren, vilket i sig utgjorde åsidosättande av deras ålägganden enligt arbetsmiljölagen, orsakat sekreterarens sjukdom och död. Tingsrätten betraktade därmed vardera chef som skyldig till arbetsmiljöbrott genom vållande till annans död, grovt brott.

Hovrätten inledde med att poängtera att Högsta domstolens praxis förespråkar en viss försiktighet vad gäller tillämpning av oaktsamhetsrekvisitet i 3 kap. 7 § BrB, och att inte varje avvikelse från ett helt aktsamt beteende utgör straffbar oaktsamhet.²⁴ Hovrätten var dock enig med tingsrätten i att cheferna kunde tillskrivas oaktsamhet. Domstolen menade nämligen att cheferna ”i viss mån” varit oaktsamma genom att: (i) inte ha undersökt omplaceringsmöjligheterna för sekreteraren, (ii) underlåtit att undersöka möjligheterna att anpassa sekreterarens arbetsförhållanden, och (iii) underlåtit att kartlägga sekreterarens ”rehabiliteringsbehov utifrån förutsätt-

²⁴ Jfr NJA 1991 s. 163 och 2004 s. 34.

ningen att han skulle komma tillbaka till arbetet”. Domstolen ansåg emellertid bland annat att ett åstadkommande av tillfredställande lösningar på situationen medförde vissa praktiska svårigheter, samtidigt som det vore svårt att bedöma vilken nytta ett sådant hade gjort. Därmed betraktades chefernas oaktsamhet i dessa avseenden inte så pass klandervärd att den var straffbar. Hovrätten betraktade dock chefernas oaktsamhet i samband med mobbningsutredningen, vilken ansågs bristfällig, som mer omfattande. Däremot ansågs arbetsmiljölagstiftningens otydliga utformning på området lämna utrymme för så pass skiftande tolkningar, att ett större utrymme för felbedömningar och misstag måste tillåtas. Således betraktades inte heller denna oaktsamhet som tillräckligt klandervärd för straffansvar.

Vad gällde chefernas delaktighet i avskedsproceduren mot sekreteraren ansåg hovrätten för det första att det inte var utrett att IFO-chefen haft en sådan roll i avskedsproceduren som påståtts i gärningsbeskrivningen. Socialchefen, som endast undertecknat den ogrundade avskedsunderrättelse som skulle delges sekreteraren, klandrades för att inte ha satt sig in tillräckligt i avskedsfrågan. Emellertid ansågs vederbörande haft skäl att lita på andra chefers bedömning och uttalanden om att det funnits grund för avskedande, varför denna oaktsamhet inte betraktades som straffbart klandervärd. Eftersom ingen av de andra gärningar som cheferna anklagats för heller ansågs ha varit oaktsamma i straffbar utsträckning, ogillade följaktligen hovrätten åtalet och friade cheferna från straffansvar.

4 Vållande till annans död

3 kap. 7 § BrB lyder som följer:

”Den som av oaktsamhet orsakar annans död, döms för *vållande till annans död* till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter.

Är brottet grovt, döms till fängelse i lägst ett och högst sex år. Vid bedömande av om brottet är grovt ska särskilt beaktas

1. om gärningen har innefattat ett medvetet risktagande av allvarligt slag, eller
2. om gärningsmannen, när det krävts särskild uppmärksamhet eller skicklighet, har varit påverkad av alkohol eller något annat medel eller annars gjort sig skyldig till en försummelse av allvarligt slag.”

Följaktligen kan konstateras att en person, för att kunna dömas för vållande till annans död, ska ha *orsakat någon annans död*, samtidigt som detta måste ha skett genom *oaktsamhet*.²⁵

4.1 Orsakande

Av 3 kap. 7 § 1 st. BrB framgår endast att gärningspersonen, av oaktsamhet, ska ha *orsakat* någon annans död, för att ett vållande till annans död ska föreligga.²⁶ Några krav på tillvägagångssättet för detta orsakande uppställs således inte. Därmed kan gärningspersonen göra sig skyldig till brottet genom att begå gärningen medelst handling, såväl som av underlåtenhet.²⁷ Likaså krävs inte att gärningspersonen har *tillfogat* den avlidne den dödande skadan.²⁸ I NJA 1966 s. 30 dömdes exempelvis en bilförare för vållande till annans död, trots att det var en annan bilförare som kolliderat med offret i fråga. Den lagförda bilföraren hade, med en passagerare i bilen, kolliderat med en annan bil i samband med en vårdslös omkörning, vilket resulterat i att passageraren kastats ur bilen och hamnat på vägen. Först där kom passageraren att avlida efter att ha blivit påkörd av en annan bil.

²⁵ Prop. 1993/94:44, s. 44.

²⁶ I juridisk mening betraktas en människa som avliden när hjärnans samtliga funktioner totalt och oåterkalleligt bortfallit, vilket föreskrivs i 1 § lagen (1987:269) om kriterier för bestämmande av människans död.

²⁷ SOU 1953:14, s. 139; Straffansvar vid underlåtenhet förutsätter emellertid som huvudregel s.k. garantställning. Se vidare Asp, Ulväng och Jareborg, a.a. s. 109-134.

²⁸ Dahlström, Strand och Westerlund, a.a. s. 101.

Även *psykiskt* orsakande av att någon *annan* fysiskt tillfogar den dödade skadan kan därmed medföra ansvar för vållande till annans död. Psykiskt orsakande karaktäriseras nämligen av att gärningspersonen påverkar någon annan till att handla, eller att underlåta att handla, genom att förse personen med skäl för att agera på det sättet. Således är det just sådan form av orsakande det rör sig om när gärningspersonen påverkat någon annan till att begå självmord.²⁹

Vid bedömningen av den straffrättsliga innebörden av ett orsakande är det besvärliga vanligtvis inte att påvisa ett orsakssammanhang, utan att bedöma huruvida det är av brottslig karaktär. Detta eftersom det går att finna personer vars ageranden står i orsakssammanhang till i stort sett samtliga händelseförlopp som leder till en brottslig följd i samhället. Av naturliga skäl är emellertid inte alla dessa personer straffvärda för sitt agerande. Den som tillverkat en kniv som någon sedermera köper och hugger i en annans kropp kan exempelvis normalt sett inte klandras för den åsamkade skadan. Sålunda måste orsakanden begränsas på så vis att enbart straffrättsligt klandervärda orsakanden medför straffansvar. Denna avgränsning görs inom svensk straffrätt huvudsakligen genom att det uppställs krav på föreliggande gärningsculpa och gärningstäckande personlig culpa.³⁰ I stället för en tillämplad gärningsculpabedömning har somliga förespråkat den s.k. adekvansläran, men i dag tycks den ledande uppfattningen inom den svenska straffrättsliga forskningen vara att förstnämnda är att föredra.³¹

4.1.1 Gärningsculpabedömning - effektrelevant oaktasam gärning?

I förarbetena anges att samband mellan den oaktasamhet som kan tillskrivas gärningspersonen och en annan persons dödsfall måste föreligga för att gärningspersonen ska göra sig skyldig till vållande till annans död. Detta beskrivs som att oaktasamheten måste varit *relevant i förhållande till den inträff-*

²⁹ Asp, Ulväng och Jareborg, a.a. s. 87.

³⁰ Asp, Ulväng och Jareborg, a.a. s. 78f; Jfr avsnitt 3.1.1 respektive 3.2 (med tillhörande underavsnitt) för utveckling av dessa begrepp.

³¹ Leijonhufvud, Wennberg och Ågren, a.a. s. 63ff; Asp, Ulväng och Jareborg, a.a. s. 172.

fade effekten, d.v.s. döden.³² Ovanstående kan prövas inom ramen för vad Asp m.fl. kallar en *gärningsculpabedömning*.³³ I detta stadiet undersöks först och främst huruvida gärningspersonen kan tillskrivas en *kontrollerad gärning*, därefter om gärningen innefattar ett *otillåtet risktagande* (och därmed är oaktsam), och till sist om denna oaktsamhet har orsakat den brottsbeskrivningsenliga följden på ett *relevant sätt*. Samtliga av dessa frågor måste besvaras jakande för att straffansvar ska föreligga.³⁴

Enligt Asp m.fl. ska en gärning anses vara kontrollerad om gärningspersonen haft ”förmågan att förhindra att brott förövas”: avseende handling genom att kunna ”avsluta eller hejda det kausala skeende som handlingen innebär”, och vid underlåtenhet genom att kunna utföra den relevanta handlingen på order.³⁵ Om gärningspersonens kontrollerade gärning omfattat hela händelseförloppet fram till fullbordad gärning, s.k. kontrollerat orsakande, anses vidare gärningsculpa automatiskt föreligga oberoende av övriga omständigheter. Detta eftersom gärningen i sådant fall utgjort ett kontrollerat frambringande av följden, vilket följaktligen innebär mer än bara ett risktagande, samtidigt som relevanskravet per automatik uppfylls eftersom det saknas utrymme för något avvikande och irrelevant orsakande. Att strypa en annan människa tills denne avlider utgör sålunda ett gärningsculpöst, kontrollerat orsakande av annans död. Om gärningspersonens kontrollerade gärning dock enbart omfattat en del av händelseförloppet fram till fullbordad gärning, medan kontrollen över resterande del fram till fullbordat brott gått förlorat, rör det sig om s.k. okontrollerat orsakande. I sådant fall förutsätter gärningsculpa även att ett otillåtet risktagande kan tillskrivas gärningen, vilket i sin tur ska ha orsakat den okontrollerade följden på ett relevant sätt.³⁶ Om gärningspersonen exempelvis kastar en sten i huvudet på någon annan med följden att denne avlider, går gärningspersonens kontroll över händelseförloppet förlorat i det ögonblick stenen lämnar handen. Därmed blir ytterligare prövning av otillåtet risktagande respektive relevans nödvändig.

³² Prop. 1993/94:44, s. 44.

³³ Asp, Jareborg och Ulväng, a.a. s. 135.

³⁴ Asp, Ulväng och Jareborg, a.a. s. 135f.

³⁵ Asp, Ulväng och Jareborg, a.a. s. 139.

³⁶ Asp, Ulväng och Jareborg, a.a. s. 142f.

Att gärningen ska ha innefattat ett otillåtet risktagande innebär att gärningspersonen ska ha tagit en viss risk, trots att det funnits goda skäl att beakta den. Detta som en konsekvens av att endast beaktansvärda risker anses otillåtna att ta, och därmed relevanta vad gäller straffansvar. En sådan risk kan exempelvis vara risken för att skada människor och egendom vid svingande av en yxa inuti ett köpcentrum, vilket är en *handling* som en ansvarfull person, och därmed även gärningspersonen, skulle ha avstått från allenaast p.g.a. själva riskens existens.³⁷

Bedömningen av hur beaktansvärd en viss risk ska anses vara görs i princip utifrån gärningspersonens position, med hänsyn till hens förutsättningar utifrån hur världen såg ut vid tidpunkten för gärningen. Det är således inte utifrån den kunskap som är tillgänglig och känd för domstolen i efterhand som bedömningen ska göras. I stället ska det undersökas huruvida någon i gärningspersonens situation skulle ha haft anledning att beakta risken för den okontrollerade följden.³⁸ Domstolen kan emellertid även ta hjälp av tillämpliga normer för aktsamt beteende, s.k. aktsamhetsstandarder, om några sådana är tillämpliga på verksamheten som gärningspersonen bedrev, exempelvis i form av arbetsföreskrifter. I avsaknad av tillämpliga sådana försöker domstolen emellanåt dessutom fastställa och utgå ifrån vilken bedömning en ”normalt aktsam person” hade gjort.³⁹

Även gärningspersonens ”sociala roll och allmänna kapacitet” får dock betydelse. Sistnämnda är ett uttryck för en av två grundsatser i Jareborgs culpamodell, den s.k. *övertagandegrundsatsen*, vilken ställer högre krav på gärningspersonen om denne är särskilt skicklig, erfaren eller utbildad inom en relevant verksamhet. Den andra grundsatsen är den s.k. *förtroendegrundsatsen*, vilken går ut på att gärningspersonen ska kunna förlita sig på att andra människor ”handlar någorlunda rationellt”. Resultatet är att en gärning *presumeras* att inte ha utgjort ett otillåtet risktagande, om den okontrollerade följden beror på att någon annan person än gärningspersonen handlat irrationellt. Denna presumtion vederläggs emellertid om det kan visas att gärningspersonen ”hade anledning att förmoda att någon inte skulle

³⁷ Asp, Ulväng och Jareborg, a.a. s. 139f, 147.

³⁸ Asp, Ulväng och Jareborg, a.a. s. 149.

³⁹ Asp, Ulväng och Jareborg, a.a. s. 155ff.

handla i överensstämmelse med regler på ett område eller andra normer”.⁴⁰ Till sist har även den sort av oönskad följd som gärningspersonen riskerar förverkligandet av, liksom hur stor risken för förverkligande av följden är, betydelse vid bedömningen. Detta på så vis att det generellt krävs en mindre sannolik risk för förverkligande, när risken avser en synnerligen oönskad följd (exempelvis dödsfall), och vice versa, för att ett otillåtet risktagande ska anses föreligga.⁴¹

För att utröna om det otillåtna risktagande har orsakat den okontrollerade följden på ett relevant sätt, ska, med utgångspunkt i den kontrollerade gärningen, undersökas vilka plausibla⁴² efterkommande händelseförlopp som medför att gärningen kan anses innefatta ett otillåtet risktagande. Därefter, om en oönskad följd inträffat, bedöms huruvida det händelseförlopp som ledde fram till följden i fråga tillhör något av de händelseförlopp som tidigare identifierats som plausibelt. Om så är fallet anses följden ha orsakats av risktagandet på ett relevant sätt, eftersom någon av de risker som gjorde gärningen till ett risktagandet de facto förverkligats.⁴³ Exempelvis utgör det en relevant följd att någon erhåller kroppsskada om denne träffas av ett knytnävsslag, medan det utgör en irrelevant följd att någon som bevittnar slaget blir så skrämmd att denne faller och slår huvudet i marken med dödlig verkan. Avgränsningen mellan relevanta och irrelevanta orsakanden blir alltmer besvärlig ju fler orsakskomponenter ett händelseförlopp involverar.

Likaså får en gärnings sammanhang, liksom den språkliga beskrivningen av dess förlopp, betydelse. Till syvende och sist utmynnar det i en normativ bedömning av vilka risker som anses tillräckligt beaktansvärda för att inkluderas i relevansbedömningen. Exempelvis menar Asp m.fl. att risken för följden att någon begår självmord till följd av en djup depression, vilken utgjort en fysiologiskt kausal följd av en hjärnskada orsakad av miss-

⁴⁰ Asp, Ulväng och Jareborg, a.a. s. 158ff.

⁴¹ Asp, Ulväng och Jareborg, a.a. s. 150.

⁴² ”Plausibilitet” är det begrepp som används för att beteckna erforderlig sannolikhet för föreliggande av konkret fara. Att något är plausibelt innebär i princip att det är ”rimligt”. För närmare förklaring se Asp, Ulväng och Jareborg, a.a. s. 95ff.

⁴³ Asp, Ulväng och Jareborg, a.a. s. 164f.

handel, inte är tillräckligt beaktansvärd. Omvänt menar författarna alltså att misshandeln i sådant fall ej har orsakat självmordet på ett relevant sätt.⁴⁴

4.2 Oaktsamhet

Utöver frågan om *gärningen* har varit oaktsam (gärningsculpa), bottenar vanligtvis spørsmålet om någon gjort sig skyldig till vållande till annans död, sedan annans död bekräftats, även i frågan om *gärningspersonen* varit oaktsam (personlig culpa).⁴⁵ Gärningspersonen måste nämligen ha *haft anledning att ta risken för effekten i beräkning* vid sitt handlings sätt.⁴⁶

3 kap. 7 § BrB saknar krav på kvalificerad oaktsamhet och tydliggör därmed att även ringa oaktsamhet hos gärningspersonen är tillräckligt för straffansvar, men detta ska inte tolkas som att varje avsteg från aktsamt beteende är straffbart. I stället krävs för att komma över vad Erenius benämner ”culpatröskeln”⁴⁷ något mer än minsta lilla avvikelse från det helt aktsamma.⁴⁸ Enligt Högsta domstolens mening i NJA 2006 s. 228, där det särskilt beaktades att det rörde sig om ett dödsvållande inom riskfylld verksamhet när felmedicinering inom sjukvården orsakat ett dödsfall, ska nämligen gärningspersonens handlande ”vid en samlad bedömning av de omständigheter som är att beakta anses så klandervärd att det innefattar straffbar oaktsamhet.” Till sist måste även gärningspersonens oaktsamhet omfatta – ”täckna” – den otillåtna gärning (orsakande av annans död) som hen anklagas för (den s.k. ”täckningsprincipen”).

4.2.1 Personlig culpa – Medvetet respektive omedvetet oaktsam *gärningsperson*?

Ovan har konstaterats att frågan om en *gärning* är oaktsam och orsakat en viss följd på ett relevant sätt utreds med hjälp av en gärningsculpa-bedömning.⁴⁹ En bedömning av personlig culpa tar i stället sikte på spör-

⁴⁴ Asp, Ulväng och Jareborg, a.a. s. 165f.

⁴⁵ Jareborg m.fl., a.a. s. 26.

⁴⁶ Prop. 1993/94:44, s. 45.

⁴⁷ Erenius, Gillis, *Något om ”culpatröskeln” i straffrätten*, *Svensk rätt i omvandling: studier tillägnade Hilding Eek, Seve Ljungman, Folke Schmidt*, Stockholm 1976, s. 144.

⁴⁸ Strahl, a.a. s. 190f.

⁴⁹ Jfr avsnitt 3.1.1.

målet om *gärningspersonen* varit oaktsam eller inte och därmed kan tillskrivas personlig skuld.⁵⁰ Vidare delas gärningspersonens oaktsamhet vanligtvis upp i *medveten* respektive *omedveten* oaktsamhet, även om det i doktrin har uttryckts viss skepsis kring uppdelningens betydelse.⁵¹

Den som är *medvetet* oaktsam har åtminstone erhållit en *misstanke* om att en viss följd kunde inträffa eller att existensen av en omständighet var förhanden. Vidare har gärningspersonen varit *likgiltig* inför *riskan* för följdens inträde eller omständighetens föreliggande, men inte inför följden eller omständigheten *i sig*. I allmänna ordalag kan sägas att den medvetet oaktsamme inte accepterar eller godtar följden och omständigheterna. Den medvetet oaktsamme har åtminstone misstänkt risken, men ”håller tummarna” för att den inte förverkligas.⁵²

Den *omedvetet* oaktsamme har dock varken misstänkt eller kommit till insikt om en viss följd eller omständighet, men däremot hade denne *skälig anledning att anta* att följden skulle inträffa eller att omständigheten förelåg. Detta kan även beskrivas som att den omedvetet oaktsamme *skulle ha förstått, om hen hade gjort vad hen borde ha gjort*. Likgiltigheten som den omedvetet oaktsamme kan tillskrivas är således inför riskens faktiska existens.⁵³

Till skillnad från vid medveten oaktsamhet, där det räcker att kunna konstatera en misstanke för följd eller omständighet hos gärningspersonen, måste flera frågetecken rätas ut innan omedveten oaktsamhet kan fastställas. Först, i det *orsaksledet*, ska prövas vad gärningspersonen kunde ha gjort för att komma till relevant tro eller misstanke, varpå gärningspersonens förmåga och tillfälle att göra detta utreds. De ageranden som det kan bli frågan om behöver ej vara av särskilt komplicerat slag, utan det kan exempelvis vara att gärningspersonen borde tänkt efter, varit uppmärksam eller utövat självkontroll. Vid bedömningen av gärningspersonens förmåga och tillfälle beaktas vidare diverse defekter i gärningspersonens psykiska tillstånd, såsom tillfällig sinnesfrånvaro på grund av panik, liksom komplexiteten i det or-

⁵⁰ Jareborg m.fl., a.a. s. 26.

⁵¹ Asp, Ulväng och Jareborg, a.a. s. 314; Erenius, Gillis, *Oaktsamhet: Studier i straffrätt*, Stockholm 1971, s. 81.

⁵² Prop. 2000/01:85, s. 11; Asp, Ulväng och Jareborg, a.a. s. 291, 314f.

⁵³ Asp, Ulväng och Jareborg, a.a. s. 315.

sakssammanhang som utspelat sig.⁵⁴ Därefter, i *klandervärdhetsledet*, ställs frågan om det kunde begäras av gärningspersonen att denne skulle ha agerat på det sätt som utrönts i orsaksledet. Här görs en normativ bedömning, vilken dock i största mån försöker individualiseras, där gärningspersonens eventuella svagheter, såsom underlägsen fysik och intelligens samt psykisk störning, men däremot inte gärningspersonens eventuella styrkor, beaktas.⁵⁵ Likaså beaktas den ovan nämnda förtroendegrundsatsen även här.⁵⁶ Denna gång med en *presumption* mot att det kunde begäras av gärningspersonen att vederbörande agerade i enlighet med vad som utrönts i orsaksledet, och med *presumtionsbrott* där gärningspersonen emellertid haft anledning att ta den andres irrationella beteende i beräkning.⁵⁷

4.2.2 Täckningsprincipen – Kravet på täckande personlig culpa

Som tydligt framgår av 3 kap. 7 § BrB begås vållande till annans död genom *oaktsamhet*. Det är av denna oaktsamhet, vilken utgör det *subjektiva* rekvisitet i bestämmelsen, som gärningspersonen ska ha *orsakat annans död*, vilket motsvarar bestämmelsens *objektiva* rekvisit. Utöver ovanstående krav för straffansvar krävs dessutom att oaktsamheten, vid tidpunkten för den brottsliga gärningen, i princip ”täcker” *följden* orsakande av död och *omständigheten* att det är någon ”annan” människas död som avses.⁵⁸ Det är sålunda den otillåtna *gärningen* som ska täckas av *gärningspersonens* oaktsamhet.⁵⁹ Detta kan uttryckas som att gärningspersonens misstanke eller insikt av verkligheten, vid tidpunkten för den brottsliga gärningen, i princip överensstämde med det verkliga skeendet.⁶⁰ Åtminstone till den grad att gärningspersonens verklighetsbild och den faktiska, av rätten styrkta verklighetsbilden, avser *samma rättsstridiga gärning*.⁶¹

⁵⁴ Asp, Ulväng och Jareborg, a.a. s. 315f.

⁵⁵ Asp, Ulväng och Jareborg, a.a. s. 317.

⁵⁶ Jfr avsnitt 3.1.1.

⁵⁷ Asp, Ulväng och Jareborg, a.a. 318.

⁵⁸ Leijonhufvud, Wennberg och Ågren, a.a. s. 99.

⁵⁹ Asp, Ulväng och Jareborg, a.a. s. 324.

⁶⁰ Prop. 2000/01:85, s. 10.

⁶¹ Asp, Ulväng och Jareborg, a.a. s. 324, 327f.

Då enbart gärningspersonens inställning till *risken* för följd eller omständighet måste påvisas för att konstatera oaktsamhet, är täckningsbedömningen avseende oaktsamhetsbrott inte särskilt invecklad. Kortfattat räcker det med att konstatera att gärningspersonen misstänkt risken för att en viss följd skulle inträffa, alternativt för att en omständighet förelåg, för att täckning vid medveten oaktsamhet ska föreligga. Likaså är det tillräckligt att kunna konstatera att gärningspersonen skulle ha misstänkt ovanstående om hen hade gjort vad hen både kunde och borde ha gjort, för att täckning vid omedveten oaktsamhet ska föreligga.⁶²

⁶² Asp, Ulväng och Jareborg, a.a. s. 340ff.

5 Analys och slutsatser

5.1 Brottslig påverkan av annan till självmord

Som framkommit ovan i uppsatsen, är det endast i relativt särpräglade situationer som det utgör ett brott att påverka någon annan till att begå självmord. Att ta sitt *eget* liv, liksom att hjälpa någon annan med detta, är som utgångspunkt inte brottsligt. I stället är det enbart när en utomstående kan anses ha påverkat den avlidne till självmordet i sådan utsträckning att sistnämnda i juridisk mening inte har tagit sitt liv, utan i stället blivit frångått sitt liv till följd av påverkarens agerande. Detta genom att den avlidne bedöms ha saknat fri vilja, tillräcklig mognad, eller tillräcklig insikt om relevanta omständigheter i förhållande till beslutet om självmord, vilket i princip gjort denne till ett viljelöst eller omdömeslöst redskap i påverkarens händer. Exempel som angetts på när en person kan utgöra ett sådant redskap är när vederbörande befinner sig i beroendeställning, förmås till gärningen genom hot eller våld, är ett oförstående barn, en psykisk avvikande person eller annars är omedveten om gärningens natur.

Anses den avlidne ha påverkats i ovan nämnd utsträckning till att begå självmord, kan den påverkandes agerande följaktligen vara brottsligt. Detta förutsätter emellertid att den påverkande, såsom gärningsperson, kan anses ha agerat på ett sätt faller under rekvisiten i ett visst straffbud.

5.2 Vållande till annans död genom kränkande behandling

Som nämnts ovan är det först när den som har begått självmord i princip har utgjort ett styrbart redskap i någon annans händer, som ett brott kan vara förhanden. Frågan är emellertid om det någonsin vore rimligt att hävda att en kränkingsutsatt person utgjort ett sådant redskap i sin plågoandes händer. Generellt sett torde så sällan vara fallet när en person drabbats av kritisk nedstämdhet till följd av att ha utsatts för kränkande behandling. Med stor

säkerhet vore det i stället i princip omöjligt att motivera en sådan slutsats i de allra flesta vardagliga kränkningssituationer, exempelvis vid skol- och arbetsmobbing. Emellertid måste, liksom alltid vid juridiska bedömningar, en särskild prövning utifrån relevanta omständigheter i det enskilda fallet göras. Detta är givetvis extra viktigt när det gäller en frågeställning där det torde ligga nära till hands att i stället låta den juridiska handen dra alla situationer över en kam.

I min mening är det synnerligen viktigt att fästa avseende vid det sammanhang som kränkningen förekommer i. Eventuellt vore det möjligt att argumentera för en redskapsliknande situation, om kränkningen försatt offret i ett läge där det framstår som rimligt att denne uppfattar döden som en lindrigare utgång än fortsatt liv med det lidande som detta innebär. Givetvis är det ytterst besvärligt att på förhand gestalta sådana extrema situationer. Med beaktande av det exempel som Asp m.fl. nämner om en läkare som vilseleder sin patient om att hens ofarliga magsmärter utgör dödlig cancer, varpå sistnämnda tar sitt liv för att slippa plågas, vore dock sådana situationer måhända tänkbara. Det torde emellertid förutsätta att offret är så pass känslig mot kränkningen ifråga, att den försätter offret i ett suicidalt plågotillstånd jämförbart med den vilseledda patientens. Då jag saknar tillräckliga psykologiska kunskaper för att bedöma om en sådan situation vore faktiskt möjlig, lämnar jag det dock osagt.

Vidare vore det i vissa fall kanske möjligt att tala om en redskapsliknande situation, när den kränkande behandlingen medför att offret, trots saknad dödslust, av befogade anledningar i princip känner sig tvungen att ta sitt liv. Pondera exempelvis att någon på sociala medier sprider sexuellt kränkande bildmaterial på en flicka, med vetskap om att vederbörande p.g.a. viss hederskulturtillhörighet löper en överhängande risk att utsättas för hedersmord om materialet når hennes släktingar. I en sådan situation anser jag att det tragiskt nog, givetvis beroende på hur situationen ser ut i övrigt, inte vore en orimlig reaktion om flickan skulle uppfatta självmord som ett ”nödvändigt ont” för att undkomma släktens repressalier.

För att den som påverkat någon annan till att begå självmord ska kunna sägas ha vållat dennes död, måste dock som sagt förstnämndes age-

rande även kunna inordnas under ordalydelsen i 3 kap. 7 § BrB. Sålunda krävs att påverkaren, såsom gärningsperson, kan anses ha orsakat den avlidnes död. Som ovan konstaterats torde det sällan utgöra ett problem att finna ett orsakssamband mellan påverkarens agerande och den avlidnes självmord. Likaså uppställer 3 kap. 7 § BrB inget krav på tillvägagångssättet för *orsakandet* av den andres död, varför psykiskt orsakande också kan utgöra ett dödsvållande. Det komplicerade är i stället att finna straffrättsligt klandervärda orsakanden, eftersom sådana förutsätter att kraven på gärningsculpa och gärningstäckande personlig culpa uppfylls.

Eftersom självmord *de facto* innebär att den avlidne själv tillfogat den dödande skadan, kan den kränkande personen näppeligen anses ha kontroll över händelseförloppet i självmordets slutstadium. Därmed förutsätter gärningsculpa att den föregående kontrollerade gärningen, själva utförandet av den kränkande behandlingen, betraktas som ett otillåtet risktagande som orsakat dödsfallet på ett relevant sätt. För att den kränkande behandlingen ska utgöra ett otillåtet risktagande, krävs i sin tur att gärningspersonen kan anses ha tagit en beaktansvärd risk vid dess utförande. Så är fallet om en ansvarsfull person, vilken befann sig i gärningspersonens position under samma förutsättningar som denne och utifrån samma världsbild som var aktuell vid gärningstidpunkten, skulle ha avstått från kränkningen allenast p.g.a. att risken för självmord existerade.

Med tanke på hur liten andelen kränkningar som innebär en självmordsrisk torde vara, måste sådana situationer vara ytterst särpräglade och sällsynta. Dessutom medför förtroendegrundsatsen att det torde krävas att gärningspersonen haft anledning att förmoda att den kränkningsutsatte skulle företa den irrationella handling som ett självmord per definition får anses vara, för att presumtionen mot otillåtet risktagande ska vederläggas. Om gärningspersonen är särskilt kompetent vad gäller bedömningen av någons självmordsbenägenhet, exempelvis såsom läkare inom psykiatrisk tvångsvård för personer med suicidrisk, medför dock eventuellt övertagandegrundsatsen en strängare bedömning. Samtidigt ska erinras om korrelationen mellan sannolikhet för riskförverkligande och sort av följd som riskerar att förverkligas. Eftersom ett genomfört självmord innebär att den för-

modligen mest oönskade följden av dem alla, dödsfall, inträffar, krävs inte särskilt stor sannolikhet för riskförverkligande för att ett otillåtet risktagande ska vara förhanden.

Även om det skulle vara möjligt att betrakta en kränkande behandling som ett otillåtet risktagande, torde det ofta vara desto mer besvärligt att betrakta den kränkingsutsattes självmord som en relevant följd av behandlingen. Självmordet måste nämligen ha utgjort ett av skälen till varför gärningspersonen borde ha avstått från att utföra den kränkande behandlingen. Asp m.fl. nämner situationen att någon misshandlats och därigenom erhållit en hjärnskada, vilken blir fysiologiskt kausal till en djup depression som i sin tur får vederbörande att begå självmord, som ett exempel på när relevanskravet inte uppfylls. Detta skulle kunna uppfattas som en indikation på att de allra flesta självmord som skett med anledning av att den avlidne utsatts för kränkande behandling, inte heller utgör relevanta följder. Klart är att det bör krävas situationer där orsakssambandet är starkare, och mer direkt, än ovanstående exempel. Förslagsvis en situation där den kränkande behandlingen kan anses utgöra en direkt orsak till den utsattes suicidtillstånd, vilket därtill kan motiveras av ett tidsmässigt nära samband mellan kränkning och självmord.

Resultatet av prövningen av personlig skuld hos någon som kränkt en annan person till den grad att vederbörande tagit sitt liv är svårare att förutse på ett teoretiskt plan än vad som är fallet med gärningsculpabedömningen. Detta eftersom det i högsta grad beror på vilken kognitiv uppfattning hos gärningspersonen avseende självmordsrisken som kan bevisas i praktiken. När gärningspersonen mottagit direkta upplysningar av offret om att vederbörande tänker ta sitt liv vid händelse av kränkningar, liknande händelseförloppet i Kumlafallet, måste det rimligtvis röra sig om medveten oaktsamhet. I Krokofallet var tingsrätten vidare tydlig med att cheferna varit likgiltiga inför sekreterarens självmordsrisk, och därmed varit medvetet oaktsamma. Likadan bedömning torde också ha gjorts av hovrätten om inte åtalet hade fallit redan p.g.a. vad som måste betraktas som både bristande bevisning och gärningsculpa. Således blir bedömningen av personlig culpa så pass bero-

ende av bevisningen i varje enskilt fall, att det vore omotiverat att försöka sig på en alltför ingående teoretisk prövning.

5.3 Slutsats

Sammanfattningsvis kan konstateras att tolkningsmöjligheterna av 3 kap. 7 § BrB, trots att straffbudets ordalydelse vid första anblick framstår som relativt allomfattande, har sina begränsningar. Att betrakta en kränkning som stått i orsakssamband till den kränktes självmord som vållande till annans död skulle många gånger bryta mot analogiförbudet. Även om den kränkande behandlingen av någon annan varit direkt moralisk förkastlig, samtidigt som den stått i tydligt orsakssamband till den utsattes självmord, torde gärningen sällan kunna betraktas som ett straffbart dödsvållande. För att ett sådant ska kunna aktualiseras skulle i princip krävas att kränkningen försatt den utsatte i ett apatiskt tillstånd, utan någon kontroll över sitt eget livsöde. Därutöver medför självmordets irrationella karaktär, och det faktum att en relativt liten andel kränkningar likväl leder till självmord, att kravet på gärningsculpa blir utomordentligt strikt. Följaktligen torde agerandet att utsätta någon annan för kränkande behandling med följden att vederbörande tar sitt liv, nästintill aldrig falla under ordalydelsen i 3 kap. 7 § BrB.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Tryckta källor

Statens offentliga utredningar

SOU 1944:69 Straffrättskommitténs betänkande med förslag till lagstiftning om brott mot staten och allmänheten

SOU 1953:14 Förslag till brottsbalk

SOU 1988:7 Frihet från ansvar: om legalitetsprincipen och om allmänna grunder för ansvarsfrihet

SOU 1996:185 Straffansvarets gränser, Del I

Propositioner

Prop. 1993/94:44 Grovt rattfylleri m.m.

Prop. 2000/01:85 Förberedelse till brott m.m.

Rättsfall

NJA 1991 s. 163

NJA 1966 s. 30

NJA 2004 s. 34

NJA 2006 s. 228

NJA 2011 s. 725

Göta Hovrätt, mål nr B 1271-13, dom meddelad 2014-02-03

Hovrätten för Nedre Norrland, mål nr B 399-14, dom meddelad 2015-03-03

Litteratur

Asp, Petter, Ulväng, Magnus och Jareborg, Nils: *Kriminalrättens grunder*, 2:a upplagan, Uppsala 2013

Dahlström, Mats, Strand Westerlund, Anette och Westerlund, Gösta: *Brott och påföljder: en lärobok i straffrätt om Brottsbalken*, 5:e upplagan, Stockholm 2014

Erenius, Gillis: *Oaktsamhet: Studier i straffrätt*, Stockholm 1971

Erenius, Gillis: *Något om "culpatrösklen" i straffrätten, Svensk rätt i omvandling: studier tillägnade Hilding Eek, Seve Ljungman, Folke Schmidt*, Stockholm 1976

Jareborg, Nils m.fl.: *Brotten mot person och förmögenhetsbrotten*, 2:a upplagan, Uppsala 2015

Kleineman, Jan: "Rättsdogmatisk metod". I: *Juridisk metodlära (red. Korling, Fredric och Zamboni, Mauro)*, Lund 2013

Leijonhufvud, Madeleine, Wennberg, Suzanne och Ågren, Jack: *Straffansvar*, 9:e upplagan, Stockholm 2015

Lernestedt, Claes, *Kriminalisering: problem och principer*, Uppsala 2003

Peczenik, Alexander: *Juridikens teori och metod: En introduktion till allmän rättslära*, Stockholm 1995

Strahl, Ivar, *Allmän straffrätt i vad angår brotten*, Lund 1976

Elektroniska källor

Katarina Wennstam: *Flickans död får inte upprepas*, Svenska Dagbladet, hämtad den 15 december 2015 från: <http://www.svd.se/flickans-dod-far-inte-upprepas>

Kränkning, Nationalencyklopedin, hämtad den 11 december 2015 från: <http://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/kränka>

Linn, 13, pressades att ta sitt liv, Aftonbladet, hämtad den 12 december 2015 från: <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article17488473.ab>

Linns mamma: domen är ett stort hån, Aftonbladet, hämtad den 15 december 2015 från: <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article17780704.ab>

Mobbning räknas leda till 45 självmord om året, SVT Nyheter, hämtad den 29 november 2015 från: <http://www.svt.se/nyheter/inrikes/mobbning-raknas-leda-till-45-sjalvmord-om-aret>

Självmord i Sverige, NASP, hämtad den 29 november 2015 från: <http://ki.se/nasp/sjalvmord-i-sverige-0>